

Scriitor fantast

Încă de acum câteva decenii se căuta a se face o distincție netedă între o seamă de capodopere sadoveniene și alte multe opere remarcabile sau cel puțin interesante, în ansamblul unei activități deosebit de fecunde.

Astăzi, avem o perspectivă mai largă, pentru o apreciere estetică mai valabilă a unei creații așa de bogate. Se poate spune că, în întregimea ei, opera lui Sadoveanu este un monument impunător al literaturii române, dar totuși câteva din operele sale, — Hanu Ancuței, Zodia Cancerului, Frații Jderi, Baltagul, Țara de dincolo de neguri, Divanul persian, Nicoară Potcoavă, reprezintă floarea supremă a creației lui Mihail Sadoveanu, în care s-a realizat într-o formă muzicală și plastică unică, fuziunea dintre lirism și epos, dintre observația realistă și legendă, caracteristică artei sadoveniene în esența ei.

Propunând acest criteriu, am putea spune cu subiectivitatea și aproximația legată de orice judecată de valoare, că operele de frunte aparțin deopotrivă marelui povestitor și poet în proză, evocatorului trecutului și al peisajului național, aparțin simbiozei dintre arta de narator și vibrația lirică.

Într-un articol (Sadoveanu sau plăcerea de a scrie, în: Luceafărul, 31 oct. 1970), Marin Preda, plecând de la ideea că nu toate volumele sadoveniene au relief misterios al marilor creații și că efortul artistic cel mai izbit este „popularea în conștiință, a trecutului” colectivității noastre naționale, conchide că „pinza contemporană a fost, însă, pictată cu mai mare succes de Camil Petrescu, Liviu Rebreanu și Hortensia Papadat-Bengescu, acolo unde la Sadoveanu avem palide povestiri” despre viața țărilor moldovenești. Totuși, am adăuga noi, un roman ca „Locul unde nu s-a întâmplat nimic” este remarcabil, pentru că marele scriitor în descrierea fenomenului provincial a creat o atmosferă, a unificat noțiunile sugestive într-un tablou sufletesc cenușiu al dezolării. Pentru dacismul ei profund care amintește poemele postume ale lui Eminescu și evocă un ultim deceniu, cu expresii împrumutate din Strigoii, pentru filozofia ei inefabilă și poezia miturilor străvechi în care cultul lui Zamolxe e pe sfârșite, nu putem uita nici „Creanga de aur”.

Nu mai este posibilă astăzi eroarea de-a aprecia romanele lui Sadoveanu în funcție de formula balzaciană, el creind, cu spargerea vechilor tipare, romane sau mai degrabă ample povestiri baladice, creații epico-lirice ale unui mare rapsod. Sadoveanu nu poate fi considerat nici numai un poet liric în proză, el izbutind să creeze la nivelul cel mai înalt, mai ales când densitatea epică se armonizează organic cu lirism slăpinit.

Este de înțeles de ce doi dintre marii critici exegeți ai operei lui Sadoveanu s-au înțeles în aceeași apreciere, G. Ibrăileanu și E. Lovinescu. Primul a scris despre „lirismul lui obiectiv” și de „obiectivismul lui liric”, al doilea despre „materialismul lui liric”.

„Hanu—Ancuței” e o carte încântătoare și se bucură de aprecierea unanimă a criticilor, de la Ibrăileanu și Lovinescu la Călinescu, recent la Nicolae Manolescu. Încununare a artei de povestitor a ceremonialului narator, „capodoperă a idilicului jovial și a subtilității barbare” (G. Călinescu), „metaforă a imaginării, Hanul Ancuței este locul mitic în care timpul realului se oprește” (Nicolae Manolescu) opera se citește cu o plăcere rafinată. Dacă renunță la pre-judecata că Sadoveanu e monoton și desuet.

Observația picturală și poezia amintirii sunt deosebit de subtile în oricare dintre povestirile acestei admirabile cărți. În „Orb sărac” bietul cimpoteșt atârnă spre foc ochii lui de albusuri coapte, are „o brazul neclintit” și mișcările de orb, atent mai ales la glasuri, pășind „spre mirosul fripturii”, dar când începe să cînte, povestitorul renunță la vizualitate, frazele capătă valori muzicale evocatoare. Pictorul cedează poetului.

Sadoveanu se înțelege, iarăși cu Eminescu, în sentimentul de a-dîncime al trecutului, în solidaritatea cu strămoșii, cu iubirile tuturor ascendenților.

Sadoveanu a creat în literatura noastră romanul istoric pentru că lucrările de mai înainte ale altora au o valoare ca totul indolent. Evocare și nu reconstituire riguroasă științifică, romanul istoric al lui Sadoveanu are originalitatea celui ce sparge vechi tipare, este vizionar, după calificarea justă a lui Tudor Vianu; el îmbină observația realistă cu avântul romantic, documentul precis cu legenda, realitatea e transpusă în mit și e colorată cu mirajul poeziei.

Trilogia, „Frații Jderi” are proporții, ea singură, de epopee, intrucît reprezintă o gigantică, impunătoare construcție epică, lirismul sadovenian se topește într-o narațiune enormă, homerică. Al. Piru arată cum tehnica din epopeea clasică se unește în Frații Jderi cu tehnica romanului de aventuri de tipul „Cei trei mușchetari” de Alexandre Dumas—père. Lupte, expediții, victoria de la Podul-nalt, evocarea unei epoci strălucite din istoria statului moldovenesc cînd, între 1469 și 1475, domnia lui Ștefan cel Mare asigurase libertatea țării sale, toate dau densitate epică unei epopei cu amplă desfășurare. Ștefan cel Mare este proiectat între realitate și legendă, e un personaj istoric înălțat în ficțiune, portretul lui de conducător înțelept, de strateg iscusit, cu preocupări cărturărești și artistice, dar și cu slăbiciuni omenești, este inspirat din cronici, dar și din mituri folclorice.

Romanul „Nicoară Potcoavă” surprinde esența spiritului epocii, atmosfera ei particulară, problematica ei socială și etică al cărei element fundamental e lupta istorică a poporului pentru independența patriei.

Pentru această structura romanului devine, în mod necesar epică. Realismul evocării istorice în viziunea originală a lui Sadoveanu cere o psihologizare cât mai limitată, umanitatea eroilor putîndu-se reduce la caractere esențiale.

Într-adevăr Sadoveanu nu folosește analiza minuțioasă a stărilor sufletești pentru conturarea personajelor care, totuși, se dezvăluie treptat din evocarea faptelor, printr-o selecție subtilă a momentelor semnificative.

Această mișcare epică fuzionează permanent cu lirismul într-o sinteză artistică unică.

Cea dintâi manifestare a acestei osmoze, este descifrarea fină a destinului eroilor prin evocarea peisajului.

Simbioza epic — liric se realizează pe un plan superior în romanul „Nicoară Potcoavă”, în comparație cu „Soimii”, în care efuziunile lirice sînt predominante.

Sadoveanu era prea artist ca să nu simtă că liniștea lui Nicoară nu poate fi deplină. Fostind concordanța lirică dintre peisaj și om, Sadoveanu evocă un foc de tabără la Ostrov, în țara cazacilor cînd austrul care venea dinspre țara Moldovei, țara domniței pierdute, îl îndemna pe Nicoară la reverie, la regret după tot ce-ar fi putut fi. El îl pune pe Ilie Caraiman să-i cînte cîntecul cu pasărea măiastră care întreabă cu glas de om: Nu vii, bade, mai degrabă, / Că dacă mai zăbovești. / Sloi de gheață mă găsești. Cîntecul cu sensul lui, zvonul vîntului de primăvară și steaua „care lucește lăcrămînd”, creează o atmosferă afectivă ce prevestește moartea Ilieicăi. În aceeași vibrație lirică se adună peisajul, eroul și autorul.

Un val de poezie a trecerii înfășoară pină și scenele cele mai crîncene, de exemplu pedepsirea ticălosului Cișala care s-a scufundat cu cal cu tot în mocirla adîncă de la Gloduri pentru că înjunghiasese mîselește un viteaz ca Ion Vodă.

Nicoară Potcoavă a șoptit: „Nefericite, nu mai am nimic cu tine”. Comentariul liric încheie scena dramatică: „Cal și om fuseră și acum nu mai erau. Peste liniștea și lucirea de la Gloduri ieșiseră plutind pasări de amurg cu ochi mari, ciufi și caprimulgi, căutînd ceva pentru totdeauna pierdut”.

De obicei se spune că Sadoveanu e un mare poet al naturii, pictor și poet pur al peisajului, în imagini obiective, dar și colorate subiectiv de o puternică afectivitate. Tudor Vianu a susținut că puterea evocatoare se sprijină în primul rînd pe auditive.

Universul sadovenian e în proporție copleșitoare, sonor. S-au scris pagini întregi despre simfonia vîntului, despre acordurile și modulațiile austrului. Bogdan Duică, mai ales Șerban Cioculescu, au analizat fraze detașate din text, dezvăluind valorile lor muzicale, unele înțeltoare, profunde, altele legate de diferite ritmuri, de dactili, jambi sau trochei.

G. G. URSU

(Continuare în pag. 12)

MOTTO: „Minunile sînt ale nopții și, la lumina zilei, se dovedesc a nu mai fi minuni”. („Nicoară Potcoavă”)

Fantasticul nu e absent din universul sadovenian. Prezența aici a elementului miraculos, a supranaturalului a fost depistată de G. Călinescu. Ilustrul critic vorbea îndreptățit de o înfrîuire în această direcție a prozei lui Caragiale asupra autorului romanului fantastic „Ochi de urs”. Aceeași, e pină la un punct cel puțin, tehnica folosită în crearea atmosferei fantastice; aceeași atitudine lor față de miracol; în sfîrșit, în mare, aceeași psihologia celor care trăiesc sentimentul supranaturalului.

Vorbînd de tehnica asemănătoare, am în vedere nu numai situațiile, de aceeași natură (reclamînd, deci, utilizarea unor procedee similare), create în vederea declanșării sentimentului supranaturalului; ci, în egală măsură, faptul că introducerea elementului miraculos în narațiune nu anulează, în proza lor, senzația de viață, nu ne smulge realității transportîndu-ne în alte, imaginare lumi. Imaginația lor nu e eliberată, ca la fanstaii autentici, de orice îngrădire; e, dimpotrivă, deliberat dominată. Nu viziuni terifiante sau paradisiace propun cei doi scriitori, ci descifrează doar psihologii, descriu forme ale alienării. Viziunile sînt ale eroilor care, imaginîndu-și universul plin de mistere, populat de ființe supranaturale ce exercită de obicei o acțiune malefică, sînt încercați de spaime. Pe scriitorii nu viziunile, ci spaimele eroilor îi interesează; mai exact, viziunile lor în măsura numai, în care exprimă și explică această spaime. Accentul e pus nu pe miracol, ci pe geneza și evoluția sentimentului supranatural, pe studiul, ca și clinic, al unor dereglări psihice. Miracolul nu e acceptat, ci explicat. Și astfel, anulat. Noaptea favorizînd minunea e spațiul în care se mișcă eroii. Pe autori întinericul îi asaltează dar nu-i cuprînde. Ei se mențin la lumina zilei ce spulberă minunea.

Spaimele iscînd viziuni terifiante presupune izolarea insului uman într-un univers ostil sau considerat ca atare. Univers, în care el — după fericita expresie a lui Marcel Brion (vezi volumul „Arta fantastică”) — „se pierde materialicește și moralicește”. Odată intrat în acest univers, insul uman e zdrobit de însăși existența unor forțe colosale care par a se opune cu vrăjmășie; și e anulat moralicește, simțîndu-se ca într-un labirint din care nu va putea nici-cînd ieși. Universul acesta ostil, poate fi pădurea haotică, întunecată, monstruoasă simbolizînd — cum arată Mircea Eliade, citat de același autor — nu Moartea doar, ci Iadul. Poate fi pustiul nemărginit — altă înfrunchipare a Morții. Și poate fi metropola labirintică, asurzitoare, o altfel de pădure de fapt, un alt infern, anulîndu-te prin masivitatea ei greoaie, și mulțimea dușmănoasă și prin vacarm.

Pădurea lui Sadoveanu nu e, însă, întunecată, mlăștinoasă pădure germană, nici jungla asiatică sau africană de nestrăbătut, în care se aud, lugubre, răgetele fiarelor. Pădurea lui Sadoveanu are luminișuri și are poieni cu iarbă grasă și catifelată, izvoare cu dulce cîntec și cristaline pîraie. Frunzele copacilor — grațioși adesea, frumoși totdeauna — fosnesc plăcut, nu înfiorează. Bourii sînt fioroși la înfățișare, dar pase blind. Lupii chiar, cumpliti și pricepuți vînători, se feresc, ca și greoi urși, din calea omului, nu-l atacă; vervețele sar acrobatic din creangă în creangă și dintr-un arbore în altul. Căprioarele execută figuri de balet iar bălăia a doi cerbi disputîndu-și femela e un cavaleresc spectacol sportiv. Cocoșii de munte, splendid colorați, își cheamă melodios soațele să implinească legea vieții, iar cozile vulpilor sînt ca de flacără. Pădurea sadoveniană nu-i idilică, nu-i paradisul regăsit, e terenul unui adevărat, neîntrerupt război; păsările distrug gîngăniile și vervețele beau ouăle păsărilor, iar jderiiucid vervețele; lupii, rîșii, urșii pîndesc, urmăresc, gonesc și sfîșie caprele și țapii și ciutele, iar mistreții se luptă cu lupii. Dar războiul acesta e războiul vieții, și un război care nu-l privește direct pe om, în care el nu e și necesitate implicat, un război în care, angajîndu-se, omul n-o face din disperare. În pădurea lui Sadoveanu, omul nu e un în-singurat; nu se poate considera rătăcit ca într-un labirint. Pădurea sadoveniană nu-i un univers terifiant din care omul nu află scăpare, ci un loc în care, prigonit, își află adesea adăpostul. Ea nu-l înspăimîntă, nu declanșează viziuni de coșmar, nu-l anulează. Dimpotrivă, în pădurea sa, omul descoperă mijlocul de a se integra universului; ea îl regenerează. Pădurea e, la Sadoveanu, nu simbolul, Morții, al Iadului, ci al Vieții atotbiruitoare, deloc idilice însă, și al Frumuseții adevărate. Ca atare, nu pădurea va

15 octombrie 1955. La Maliuc, în Deltă. (Fotografie de DAN GRIGORESCU).

constitui, în genere, cadrul narațiunilor sale fantastice. Nici orașul fiindcă la noi, nu se putea vorbi, și nu se poate încă vorbi, de imense metropole în care individul să se piardă, care să-l strivească. Sadoveanu e cîntărețul țărilor sordide de provincie, care sînt triste, anoste, jgăsoase, mîncate parcă de lepră și de urît, care te mîhnesc, te scribesc, te neurastenizează, te revoltă dar nu te pot înspăimînta.

Cadrul narațiunilor sale fantastice e, de obicei, pustiul. Nu un pustiul de nisip sau de piatră, fiindcă la Sadoveanu, pustiul nu nea-gă Viața, ci Civilizația. Un pustiul de pămînt, cu ierburi uscate, cu buruienșiuri verzi, înalte, întinse cît vezi cu ochii; cu pomi de frunziți, scheletici, sau numai smîrcuri de stof și papură; ori ab pustiul de zăpadă viscolită de vînturi puternice, în mijlocul căruia te simți și mic și neajutorat și în permanentă primejdie; un pustiul de văi cu pantă repede și de dealuri pieptișe care se înlanțuie succedîndu-se la nesfîrșit, și care par identice. În pădure te poți rătăci, dar, chiar rătăcînd, în pădure te poți orienta și afla o scă-pare, fiindcă nici un copac nu-i chiar asemănător celui alt, fiindcă, după poziția mușchilor de pe scoarța arborilor, poți stabili punctele cardinale, fiindcă jivinele lasă semnele trecerii lor, și bocancii sau opincile pădurarilor se întipăresc în huma jilavă și te îndreaptă undeva, ca și urmele carelor, și fiindcă pină și cursul apelor te pot scoate la o ieșire. Aici, însă, într-un astfel de pustiul, n-ai cum te orienta. Aici te pierzi cu adevărat, deși nu mai hașișuri care să te deruteze; aici nu există repere; monotonia peisajului însăși le-a șters. Pustiul nu-i un labirint, dar nu e mai puțin înfricoșător ca un labirint. Mai ales noaptea, și mai cu seamă iarna și pe vreme de viscol, cînd bocetelor sinistre ale vînturilor dezlănțuite li se adaugă lătratul — și el sinistru — al haite-lor de lupi înfometăți care, ieșîndu-și din fire, își pot înfrînge teama de om, și te pot înconjura, ataca și incolți. Și ți se pot arăta strigoii din eresurile cu care ai fost hrănit și alți strigoii, adevărați, cu obraji mînjiți de funingine sau curați, totdeauna însă cu flinte în mîini. Pustiul nu e, la Sadoveanu, echivalentul Morții, ci

MIHAIL SABIN

Pasărea Medievală

Pasărea Medievală zboară prin teritorii imaginare, rod al lecturilor și al unei false memorii. Nu am făcut altceva decît să transcriem manuscrise vechi aflate în păstrarea ființei noastre.

1

Fiecare piatră așezată în drumul fiarelor apără o taină, fie o rădăcină umilă, fie lăcașul de vecei al unui bărbat ucis de soarele nemilos pe cînd încerca să străbată; tot astfel fi eu mă preschimb în fiiece noapte în piatră străjuind lungile drumuri, luminînd zarea-mpărțită în strigăte cu patima trupului meu, trecătorule puternic nu uita să binecuvîntezi poezii, ei sînt pietrele limpezi peste care pășești, ei sînt pietrele funerare care apără morții cei buni și dacă pămîntul devine din vreme în vreme o leagăn al celor fericțiți, nu uita trecătorule somnul mineral al poezilor, îndirjitul somn al pietrelor pe cărările lumii.

2

Nu te opri trecătorule, urmează-ți calea chiar dacă mila bate la porțile tale, acest morman de oase blinde albind în bătaia scurtă a nopții de vară a fost o armată a gloriei cîndva, dar pămîntul din jur este aspru și nu se deschide spre-a da adăpost decimatei armate, încetul cu încetul luna absoarbe toate semnele.

3

Noi copii cetății ne ținem după cel nebun pină-n Valea Fierbinte, în acel loc apele scad și vîntul adie subțire ca o alăută, aici își lepădă nebunul zdrențele și rămîne gol ca un cal.

Nebunule — cal cum faci această minune, ce spui apelor oprîndu-le, cum prefaci vîntul în alăută?

Dar nebunul surde din locul numit Valea Fierbinte și noi copii cetății simțim cum ne înundă prematur melancolia.

4

Și mai erau acele pasări care-au mutat mai aproape de soare mormintul Magistrului, se povestește din tată în fiu cum au venit ciudatele pasări înconjurînd în ceruri larg mormintul. Un copil „da un copil, ar fi zărit

al Sălbăticiei, al primitivității dezarmante, generând sentimentul insecurității, groaza. Pustii nu sînt tînuturile aride, ci întinderile imense, globoase ori năpădite de bălării, în care omul n-a pătruns încă, în care efortul său civilizatoriu nu s-a făcut simțit. Prezența în aceste locuri, a unor elemente semnificative existența omului, a unui rudiment de civilizație nu anulează, ci, prin contrast, întărește ideea de pustiu, nu anihilează, ci alimentează groaza. Un han ca cel de pe drumul tătareș, la care e nevoit să tragă abatele de Marenne cînd se îndreaptă spre Stambul, sau ca cel

Eugen LUCA

(Continuare în pag. 13)

Poetul modern

Despre Sadoveanu s-a vorbit în ultima vreme mai puțin; să fi căzut oare ilustrul povestitor, cum îl numim îndeobște, în dizgrația unei critici prea ancorate în prezentul imediat, colbul să se fi așternut astfel pe Monument? Inclînăm a crede că sînt lucruri eterne despre care numai la intervale se organizează colocvii unanime, „eternizările” cotidiene dovedindu-se improprii marilor dimensiuni. Valorile fundamentale se refuză interludiilor.

Ne-am propus aici să reluăm de fapt, o discuție mai veche. În adevăr, Sadoveanu-liric, Sadoveanu-poetul, Sadoveanu-poetul prozei — sînt locuri pe unde critica deceniilor a trecut. S-a vorbit așadar de „scrierile acestui poet al celor mici, umili și umiliți”, despre „poetul epic” și „scriitorul cu sentimentul naturii”, „lirismul (...) obiectivității” sadoveniene (Ibrăileanu), despre „extraordinarul talent de a crea poezie” al acestui „magician al stilului”, despre „poezia naturii”; și tot criticul „Vieții Românești” observă virtuțile particulare ale lui Sadoveanu de a fi liric („romantic”) intens, în special „în bucățile sale epice”, în vreme ce „în scrierile sale lirice d. Sadoveanu n-a fost niciodată cu adevărat romantic”. Eugen Lovinescu definește lumea lui Sadoveanu, „romantică și întîrziată față de mersul societății de azi”. Modernistul, distant, îl privește din exterior pe autorul Povestirilor, aflat la începuturi într-o fază de „romantism eroic”, trăind extazul unei lumi revolte. Deși ezită o definire tranșantă, receptivul — pe autorul Șoimilor doar parțial (pe latura sămănătoristă), Lovinescu apreciază „puternicul său temperament liric”, în fața căruia „caracterul epic al operii sale rămîne pur formal”. Observațiile criticului se rezumă aici: „Dar dacă în descrierea omului lirismul lui Sadoveanu e prizonierul materiei și, lipsit de observație interioară, nu poate ajunge la creație, în descrierea naturii el se revarsă slobod. Sadoveanu e poate cel mai puternic poet al naturii pe care l-a avut literatura noastră”.

Călinescu evită a-l considera pe Sadoveanu, poet. „Căutarea singularității nu mai e asceză ci rafinament”, și în consecință, condiția funciara a poeziei, candoarea, puritatea generativă, este absentă! Ca și Eminescu, Sadoveanu atinge „fondul cel mai adînc al specificității noastre”; Călinescu îl limitează, pe povestitor, la epic.

Tudor Vianu valorifică fecunda formulă a lui Mihai Ralea, vizînd „natura poetică” a lui Sadoveanu, dar, etichetîndu-l pe povestitor ca un eminent „poet descriptiv”, îi anulează automat interioritatea profund modernă a scrisului și poeziei conținute. Considerîndu-l pe Sadoveanu un „clasic”, majoritatea interpretelor au „ancorat” pe suprafețe, refuzîndu-și voluptuoasa intuire a neptunicului epopeii. Ni se pare că vom asista odată la apariția unei cărți (ca aceea a lui I. Negoitescu despre Poezia lui Eminescu) care să ni-l înfățișeze pe delicatul poet, dinspre adînc și nu invers. Const. Ciopraga află poezie pretutîndeni în eposul sadovenian; „nici o poezie nu sugerează mai sintetic, în sensul atmosferic, ca poezia acestui interpret al imponderabilului, al labilului, al nuanțelor microscopice”. Cercetătorul descoperă un lirism de decor în arhitectonica prozei, lirism fundamental, definitiv. Prozaorul nu e, limitativ, prea mult ca un artificer și mai puțin ca un demiurg. Pentru că, în ce ne privește, considerăm că esențial în exegeza sadoveniană nu este a-l considera apriori pe povestitor, un poet și apoi a-i configura portretul, ci de primordial interes este a porni de la instinctul poetic generativ al autorului născîndu-se pe sine, așa cum se ivește cosmoidul liric, conform naturii sale originare.

Atmosfera lirică, poezia naturii, nu este prin aceasta poezie, chiar dacă ar fi să pornim de la oricare dintre definițiile încercate pînă acum. Generalizările lui Ibrăileanu, ca și cele ale lui Lovinescu, par să nu capteze integral fiorul cosmogenetic al operii. Cifru călinescian nu înglobează printre necunoscutele sale elementul neptunic, vulcanismul interior al creației sadoveniene.

C. COSTIN

(Continuare în pag. 13)

Cele două Ancuțe

Printre personajele sadoveniene se află unul care, deși figurează în titlul unui volum celebru, nu a fost privit (din cîte cunosc) niciodată ca atare, ca o ființă dotată cu spirit și contururi materiale. I-a fost hărăzit acestei hangite (de către critica literară, de către cititori) să devină o simplă componentă a unei sintagme: **Hanul Ancuțe**; ea și-a pierdut astfel aproape în întregime atribuțiile umane, devenind localizare sau, literar vorbind, element de decor. De regulă nimeni nu este atent la acest personaj, care apare și dispăre în timpul povestirilor oferind un **respiro**, înainte de momentele cheie ale subiectului narat. Aparent, așa stau lucrurile, numai că prezența permanentă a **Ancuței**, de la prima la ultima pagină a (poate) celei mai valoroase lucrări sadoveniene, permite structurarea unui tip aparte, în afara grupului de povestitori și a eroilor aduși în discuție de către ei.

S-a vorbit deseori despre atemporalitatea întâmplărilor și a eroilor plăsmuiți de Sadoveanu, trăsătură evidentă și în volumul la care mă refer. Subliniez doar faptul că, primul element care indică această ieșire din timp îl reprezintă tocmai Ancuța. De-a lungul povestirilor se fac dese referiri la „cealaltă Ancuță”, hangita cunoscută în tinerețe de cei adunați acum la han. Aceasta, cea de față, îi seamănă într-atît incît pare uneori a fi o revenire a celei dispărute.

„Cealaltă Ancuță” ne este sugerată ca fiind (printre altele) tinără și frumoasă. Despre sfîrșitul ei nu se spune niciodată nimic, iar actuala Ancuță repetă prezența de demult, întocmai la aceeași vîrstă și cu aceleași daruri de frumusețe.

De fapt, cele două Ancuțe nici nu există. Este una singură, martor al trecutului și prezentului, atemporală prin frumusețe și înțelepciune. Venind din mister și rămînd întotdeauna înconjurată de umbrele serii împrăștiate, îndemnînd la spovedanie prin gestul mereu repetat al umplerii paharelor. Ancuța, personaj oprit pentru eternitate la vîrsta tinereții, înseamnă poate ochiul lucid al istoriei, înseamnă continua reimprespătare a experiențelor afective, înseamnă personificarea dorinței permanente a omului de a se lăsa vrăjit de întâmplări ieșite din comun.

„Ancuța cea tinără sta în prag, răzămătată de ușor; și-o bătea soarele de toamnă piezînd, aurindu-i jumătate de obraz. În vale, aproape, sticlea Moldova prinde zăvoaie și departe se prevedeau munții — talazuri de cremene sub picile albastre”. (Iapa lui Vodă). Portretul ei se realizează fragmentar și din suprapunerea datelor „celeilalte Ancuțe”. Avem de-a face astfel cu o foarte originală metodă de a contura un personaj.

„Nu trebuie să-ți încrunți sprincenele, jupineasă Ancuță, căci eu am fost prieten maicii tale. I-am căutat și ei în cartea de zodie, cum și-am căutat și duminică. Foarte bine și foarte adevărat i-am spus și socot că nici dumneata n-ai rămas nemulțumită”. (Balaurul). Sau: „Iar Ancuța cea tinără, tot ca mă-sa de sprincenată și de vicleană, umbra ca un spiriduș încolo și-ncoace, rumână la obraji, cu catrința-n brîu și cu minciunile suflecate: împărțea vin și mincări, risete și vorbe bune”. (Iapa lui Vodă).

Dacă în citatul de mai sus, fata trezește amintirea mamei, iată în aceeași povestire cum, printr-o spectaculoasă răsturnare a coordonatelor temporale, mama este aceea care face să se nască imaginea fetii (o reușită excepțională a scriitorului).

Hangita se încheagă ca personaj în urma unei triple referiri: a autorului și a povestitorilor aflați la două vîrste.

Autorul își îndreaptă atenția spre gesturi: „Ancuța și-a strîns buzele și s-a prefăcut că se uită cu luare-amînte în lungul șleahului...” (Iapa lui Vodă).

Sau: „Ancuța își întoarce ochii sprincenați spre el, înfricoșată și uimită”. (Idem).

Povestitorii, vorbind despre vremurile trecute, rețin în special acțiunile, faptele Ancuței și citează spusele ei (V. „Balaurul” și în întregime „Cealaltă Ancuță”).

Cînd observă prezentul, se mărginesc mai mult la scoaterea în evidență a fizicului hangitei, bineînțeles cu discreția specific sadoveniană.

„Îți mulțumesc, lele Ancuță pentru vin și pentru căutătura ochilor”. (Haralambie).

Se subînțelege însă că datele sufletești și trupești sînt aceleași, că de fapt avem de-a face cu un singur personaj. Un personaj, a cărui principală caracteristică rămîne totuși, după ce toate speculațiile interpretative se epuizează, o capacitate nealterată de a asculta (de a recușta mai bine zis) legendele și povestirile născute nu se știe cînd și de a le certifica autenticitatea.

Liviu GRĂSOIU

„Contemporanul” de ieri și azi

S-au împlinit de curînd 90 de ani de la întemeierea revistei „Contemporanul” și 25 de ani de la apariția noii sale serii, o dublă aniversare, cu larg ecou în cultura noastră socialistă, la făurirea și afirmarea căreia „Contemporanul” a adus o contribuție de prim ordin.

Revista ieșeană științifică și literară, de acum 90 de ani a avea să devină în deceniul ei de apariție, 1881-1891, prima publicație de cultură cu caracter socialist. Încă de la început, situîndu-se pe poziții democratice și materialiste, exprima imperatiile unui moment istoric, acela al ivirii pe arena vieții sociale românești a unei clase noi — muncitorimea. Animată de un grup de tineri apropiați de mișcarea muncitorească, revista se impune ca apărătoare a celor opresați și militantă pentru o cultură nouă, decurgînd din aspirații populare.

Programul din fruntea primului ei număr ne arată că va lupta pentru „adevăratul progres”, că menirea ei „e să facă cunoscut publicului român cum privește știința contemporană lumea”, să poarte „o luptă înverșunată în contra producțiilor științifice greșite și mai ales contra cărților de școală”, pline de superstiții și erori grosolane. Așadar un program cultural și culturalizator, de educare a maselor de cititori cu ajutorul științei, în a cărei putere transformatoare redactorii ei credeau. Ca atare, editorii publicației înțelegeau să facă din cultură o armă de luptă îndreptată asupra unei ordini sociale sprînjinită pe „ignoranță și șarlatanism”. Ei se vroiau „contemporani”, prezențe active în realitatea imediată, pe care năzuiau s-o schimbe, în perspectiva unui ideal socialist.

Subordonată acestor scopuri, „Contemporanul” a pus în discuție, cu hotărîre și pasiune, cele mai noi teorii științifice, culturale, sociale, filozofice, între care, în primul rînd, se aflau ideile marxiste. A criticat obscurantismul, manuale școlare fără valoare, a atacat moravurile publicistice ale vremii, a susținut emanciparea femeii, a popularizat filozofia materialistă a lui Conta, darwinismul, apoi, din 1885, scrierile lui Engels. A contribuit, astfel cu unele inconsecvențe explicabile, la crearea unui climat spiritual propice contactului proletarianului cu socialismul științific. Dar cea mai de seamă contribuție a adus-o „Contemporanul” în domeniul criticii românești, prin articolele lui C. Dobrogeanu-Gherea. Susținînd determinarea socială a artei, Gherea a oferit criticii literare criterii științifice de judecată, și, dacă unele din interpretările sale nu mai rezistă astăzi, el are însă meritul de a fi propus un limbaj critic înnoitor, de a fi încetățenit la noi o metodă analitică modernă, viabilă încă. Sub înfrîngerea ideilor sale, revista a publicat creații literare cu conținut social și protestatar, și, deși n-a reușit să impună nici un mare scriitor, a lărgit considerabil tematica literară.

Pe lîngă acestea, „Contemporanul”, animat de Ion Nădejde și C. Dobrogeanu-Gherea, are meritul de a fi pus și clarificat, în mare măsură, problema rostului social, militant al culturii și, implicit, al literaturii. Nu numai frontispiciul, ci și acest mesaj progresist a fost preluat și dus mai departe de noua serie a revistei, inaugurată în 1946. Editorialul primului număr al noii serii, din 20 septembrie, afirma că publicația continuă „tradiția de luptă” a înaintașei sale omonime, dar ținea să sublinieze că, problemele care stau în

fața ei, nu mai sînt acelea ale unui grup restrîns de militanți socialiști ce dibuiau ei însăși drumul spre ideologia clasei muncitoare. Ca prim săptămînal de cultură editat, în condițiile legalității, sub îndrumarea partidului comunist, în fața „Contemporanului” stăteau îndatoriri cu mult mai numeroase și mai importante: „clarificarea ideologică, limpezirea vieții culturale și literare” românești. Aceste sarcini decurgeau din noua politică a țării, din sentimentul solidarității cu poporul, al oamenilor de cultură, știință și artă.

„Contemporanul” a participat, pe tărîmul culturii și gîndirii sociale la marea proces de înnoire ce se desfășoară permanent. A militat consecvent pentru promovarea, restabilirea și consacarea valorilor autentice, pentru afirmarea creațiilor de înaltă ținută artistică și de profund ecou în mase, a stimulat dezbaterile de idei, a creat cadrul propice afirmării unor talente diferite ca formație și viziune. Cine răsfoiește colecția revistei, întîlnește în paginile ei semnăturile celor mai de seamă personalități contemporane ale vieții politice, științifice, culturale și artistice românești: Mihail Sadoveanu, Gala Galaction, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, George Bacovia, Cezar Petrescu, Lucretiu Pătrășcanu, Camil Ressu, George Călinescu, C. I. Parhon, M. R. Paraschivescu, Tudor Teodorescu-Braniești, Zaharia Stancu, Alexandru Philippide, Eugen Jebeleanu, Gr. Moisil, Horia Hulubei, Geo Bogza, George Macovescu, George Ivașcu, Ion Pas, C. Ionescu-Gulian, D. I. Suchianu, Ștefan Voicu, Ștefan Augustin Doinaș, Ov. S. Crohmălniceanu, Nichita Stănescu, Ana Blandiana, Marin Sorescu, N. Manolescu etc. Articolele, colocviile, cronicile sale marchează momente fundamentale din evoluția vieții noastre spirituale, ne vorbesc, totodată, de faptul că, în cadrul revistei, s-a luptat pentru înălțarea din viața intelectuală a țării a manifestărilor străine culturii socialiste, a tendințelor de parazitism și impostură, de intoleranță mărunță și rigiditate, stimulîndu-se afirmarea valorilor pe baza principiale, democratice. „Contemporanul” și-a adus, de asemenea, contribuția la intensificarea relațiilor culturale cu alte popoare, la pătrunderea valorilor naționale în circuitul firesc al culturii mondiale. O revistă care se situează în mijlocul marilor evenimente, nu ca spectatoare, ci ca participantă activă, cu spirit hotărît și combativ”, așa cum o voiau redactorii ei în 1946 și poate așa se explică faptul că este cea mai căutată de cititori, dintre revistele noastre de cultură.

Înțelegînd, între altele, să nu fie o revistă care să se adreseze doar unui cerc restrîns de specialiști, ci o revistă cu largă audiență în mase, răs-punzînd largi de cunoaștere, de educație, de elevație spirituală, revista a prilejuit aceste cuvinte de înaltă apreciere din partea secretarului general al partidului: „Contemporanul” a adus o contribuție însemnată la făurirea culturii noastre noi, pătrunsă de idealurile socialismului, de ideile filozofiei materialist-dialectice, de concepția despre lume și viață a proletariatului. Prin aceasta *Contemporanul* și-a cucerit prestigiu în opinia publică, s-a afirmat ca demn continuator al luminoaselor sale tradiții de aproape un secol”.

G. PĂTRAR

O inițiativă valoroasă

Revista „Tribuna” și-a făcut un bun obicei în a ilustra aproape fiecare număr cu foto-reproduceri după lucrări de artă plastică aparținînd unor tineri creatori. Inițiativa colegilor clujeni este cu atît mai valoroasă, cu cît numerele astfel ilustrate devin adevărate microexpoziții, definitorii pentru personalitatea artistului reprezentat. Cunoscută fiind puterea de circulație și penetrație a presei culturale, aceste numere de revistă recomandă opiniei publice numele și activitatea unor plasticieni deocamdată mai puțin cunoscuți. Este apoi interesant să urmărim opțiunea și preferințele unei redacții într-un domeniu

atît de controversat cum este arta plastică. Recent, am avut plăcuta surpriză să întîlnim în paginile „Tribunei” cîteva din lucrările pictorului băcăuan Ilie Boca, artistul fiind prezentat cu căldură de scriitorul George Bălăiță. Boca este un tînar pictor care reînvie mitologii și lumi folclorice. El interpretează cu sensibilitate fabulosul univers al măștilor moldovenești, redimensionînd simbolul ale unei arte milenare. Prezentarea în coloanele „Tribunei” a unor astfel de creatori înzestrați aparținînd tinerei generații se înscrie printre acțiunile menite a contribui la cunoașterea fenomenului plastic actual.

trupul Magistrului zburînd într-un nor și cînd zorii au mușcat din mîntul cetății s-a fost văzut mormîntul mult mai aproape de locul unde de milenii se petrece Revărsarea Soarelui. Băiat în cetate fiind am întrebare pe Cei Înțelepți care e fiicul ascuns al poveștii. Tăcere căzu asupra mea.

5

Magistre, sînt o domniță scoasă din minți, diavolii nopții bîntuie alcovul meu feciorelnic și ce folos dacă odată cu zorii pun slujnicele să-mi biciuiască trupul?

Bag seamă, frumoasă domniță, că soarele verii a pătruns în sîngele vostru, nu e nimic de făcut, va trebui să cunoști taina-nfloririi.

Alege un bărbat de neam și fugînd din visările sterpe și pustiitoare încredințează-i lacrima voastră.

Sînt nevolnici cu toții, Magistre.

Aceasta e lumea, domniță...

6

Bărbatul cu fața brăzdată de semnele luptei și cu sufletul sur răstîgnit în privirea sticloasă este Mercenarul.

De-a lungul țărîmii noastre prin noianul cetăților moartea a fost destinul său dispregiuit.

Acum s-a întors pe pămîntul dîntii voind să mai vadă o dată chipul acelei femei pentru care ntr-o noapte nebună s-a lăsat mistuit.

Dar ibovnică nu mai era decît propria ei umbră alunecînd cu pași de bătrînă prin glodul nemernic.

Aceasta este chipul stelei mele spune îngîndurat Mercenarul azvîrlind pungi cu aur spre brîul hangului.

7

În a zecea noapte cînd atracția dintre pămînt și lună

atinse sublimul mării amantîi părăsîră peștera.

Ei fură văzuți strălucitor de goi orbitori în bătaia astrală dormind unul împotriva celuilalt cu neprihănire.

Iarba de sub trupuri începu să cinte.

De-atunci în a zecea noapte cînd atracția dintre pămînt și lună atinge sublimul cetatea prăznuiește Marea Procesiune.

8

Marea aduse la țărîm o sticlă, îndepărtîndu-i sigiliul caligraful cetății dădu la iveală un pergament.

Mare fu truda înțelepților intru descifrarea ciudatului scris, ei comparară semnele cu alte semne aparținînd unei lumi muribunde dintr-o cetate a soarelui azi dispărută.

După douăsprezece zile de trudă înțelepții citiră în fața mulțimii aceste cuvinte:

Marea aduse la țărîm o sticlă, îndepărtîndu-i sigiliul caligraful cetății dădu la iveală un pergament...

9

Nefiresc îmi este chipul în bătaia lunii ca și cum aș tinji după un altfel de cer și o zare mai blîndă ar urma să cuprîndă sufletul meu vinovat.

Mi se spune Prințul de Fluturi fiindcă în aspra înecătoare a zilei cînd ființele vii trăiesc îndirjît cu trec nepăsător urmind calea mea palidă.

